

ศึกษาหลักปริศนาธรรมในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย
A Study of Dhamma Puzzle in Funeral Ceremony of the People in
Namkaem Sub-District, Tha Li District, Loei Province

พระครูพิพิธธรรมจักร (ทองอินทร์ รุ่งเรือง)*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาพิธีบำเพ็ญกุศลศพตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาพิธีกรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของพุทธศาสนิกชนชาวตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย และ ๓) เพื่อศึกษาปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

ผลการวิจัยพบว่า พิธีบำเพ็ญกุศลศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยพุทธกาลมีวิธีจัดการศพในหลายรูปแบบ เช่น มีการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าเพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา การนำศพไปฝังดิน การนำศพไปเผา และมีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ และในสมัยพุทธกาลจะมีการจัดงานศพที่ยิ่งใหญ่ก็เฉพาะบุคคลสำคัญๆ เท่านั้น เช่น การจัดการพระศพของพระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปจะจัดการศพแบบเรียบง่ายไม่เน้นพิธีกรรม โดยนำไปฝังหรือเผาหรือนำไปทิ้งให้เป็นอาหารของสัตว์ป่าทั่วไป ในการบำเพ็ญกุศลศพในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสังคมไทยจะมีพิธีและขั้นตอนต่างๆ ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนมีแนวคิดหรือหลักปริศนาธรรมแฝงอยู่ เพื่อให้คนที่ไปร่วมในงานศพได้คิดพิจารณาถึงสภาวะที่แท้จริงของชีวิต หรือเป็นคติเตือนใจสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ให้รีบเร่งสร้างคุณงามความดี สร้างบุญกุศลให้มาก อย่าน้อยคุณงามความดีที่สร้างไว้ในชาตินี้จะได้ติดตัวไปในชาติหน้า นั่นคือมีสุคติภพ เพียบพร้อมไปด้วยมนุษยสมบัติ โภคสมบัติ และบริวารสมบัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ การบำเพ็ญกุศลศพในทางพระพุทธศาสนายังแฝงไปด้วยหลักธรรมที่สอนให้เข้าใจในร่างกายของมนุษย์ว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดาไม่มีใครหนีพ้น เพราะสังขารเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา นั่นคือมีสภาพตกอยู่ในกฎของของไตรลักษณ์เสมอเหมือนกันทุกคน ส่วนในด้านจิตใจก็สอนให้คนตระหนักถึงความกตัญญู กตเวทิตะของบุตรธิดา จะต้องทำหน้าที่ตอบแทนคุณบิดามารดา และผู้ที่มีอุปการคุณทั้งหลาย ไม่ว่าท่านเหล่านั้นจะยังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้วก็ตาม ลูกหลานมีหน้าที่ตอบแทนและระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน และเมื่อคนยังมีชีวิตอยู่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการบำเพ็ญ

*นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

กุศลเช่นนี้แล้วจะได้เป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมของการบำเพ็ญกุศลศพนี้ให้เป็นที่สร้างสรรค์และเพิ่มพูนธรรมปัญญาสืบต่อไป

คำสำคัญ: ปรีศนาธรรม, พิธีบำเพ็ญกุศลศพ

Abstract

This research has 3 objectives: 1) to study the traditions of the Dhamma puzzle in the funeral ceremony, according to Buddhism 2) to study the Dhamma puzzle in the funeral ceremony of Buddhists in Namkaem sub-district, Tha Li District, Loei province and 3) to study the Dhamma puzzle hidden in funeral ceremony.

The results showed that Traditions and rituals about death in Buddha' period, there will be deal with the body in several forms, such as bringing dumping his body in the woods or in the cemetery to check the food for vultures and crows, bringing bodies to burial, bringing corpses were burned and abandoned corpses floating in rivers. In the Buddha' period, there will be held a grand funeral was the only prominent people such as managing the body of Gautama Buddha, his father and some of followers, but the guests will hold funeral rites by a simple emphasis buried or burned, or disposed of wild life for food in general.

To the funeral ceremony in a Buddhist society, especially in Thailand and the ceremony and procedures. The stages are the main concepts or Dhamma puzzle to enable people to participate in the funeral consider the real conditions of life. Apocalypse or a reminder to teach people still live in negligence. The rush to create a virtuous life. Merit more at least you're pretty well established in this country will take in the next life. That is bliss Worlds Replete with demonic possession wealth, property, and family treasures and so on.

In addition to funeral ceremony in the disguise of religious principle staught to understand the human body in jury that caused the death was natural, no one escaped. It is the fairest of impermanence is suffering and soulless. That is a condition falls with in the rules of the Trinity always the same for everyone. In the mind, teaches people to recognize the gratitude of children to serve you in return, parents and benefactors who are not that they are alive or dead matter. The children are responsible for compensation

and recognition of your goodness. When people have lived to see the value or benefit of merit such honors as a precaution in the lifestyle. And helped the culture of funeral ceremony, this is a fairly creative and enhance intellectual assets.

Keywords; Dhamma Puzzle, Funeral Ceremony

๑. บทนำ

ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานประมาณ ๒๓๔ ปี โดยพระอูตตรเถระและโสณเถระ ซึ่งเป็นพระธรรมทูต ได้นำคำสอนทางพระพุทธศาสนามายังดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งในปัจจุบัน ก็คือ ดินแดนไทย มอญ พม่า ชาวไทยได้รับอิทธิพลความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาช้านาน ทุกสิ่งมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีการเปลี่ยนแปลงในท่ามกลาง และมีการแตกสลายไปในที่สุด หรือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หลักธรรมนี้เกี่ยวข้องกับพิธีศพ การทำพิธีศพ คือการนำเอาร่างของผู้ตายมาประกอบพิธีฌาปนกิจศพ (เผาศพ) ในหลักพุทธธรรม พระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่า ความตายเป็นเรื่องธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ซึ่งสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยหลักพุทธธรรมที่ปรากฏเป็นไตรลักษณ์^๑ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ท่านเปรียบเทียบความตายเหมือนนายโคบาล (คนเลี้ยงโค) ว่า คนเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากิน ฉนใด ความแก่ ความเจ็บและความตายก็ไล่ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉนนั้น แสดงให้เห็นว่า หลักพุทธธรรมสะท้อนให้เราใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต^๒ นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เช่น ทรงสอนธิดาช่างหูกให้ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ซึ่งในหลักธรรมที่พระองค์ทรงสอนก็คือสิ่งที่เคยปรากฏแก่สัตว์โลกทั้งหลาย เมื่อเราพิจารณาเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้วก็จะเห็นหลักของไตรลักษณ์ ดังนั้น พุทธธรรมจึงเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตก่อนตาย และเมื่อตายไปแล้วก็จะไปสู่สุคติ ชาวพุทธนิยมจึงทำพิธีศพ^๓

ชาวพุทธมีความเชื่อว่า การเกิดกับการตายมีความสำคัญมาก ใครที่เกิดมาแล้วก็มีโอกาสสร้างความดีในขณะที่มีชีวิตอยู่ แต่ในการดำเนินชีวิตอยู่นั้นอาจทำได้ทั้งความดีและความชั่ว หรือทำทั้งบุญและบาป ทั้งสองอย่างนี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ชาวอีสานตำบลด่านน้ำแควมน ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน

^๑ อธิยา โภมลกกาญจน, พระพุทธศาสนาบนแผ่นดินไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐-๑๑.

^๒ ชุ.ธ.(บาลี) ๒๕/๑๓๕/๔๐

^๓ ชุ.ธ.อ. ๖/๓๙-๔๔.

ทำให้เกิดจิตสำนึกรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ^๕ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเกิด การตาย และพิธีการทำบุญประเพณีต่างๆ ทั้งสิบสองเดือน พิธีศพทางพระพุทธศาสนานั้นได้รับการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็น ประเพณี ในหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพส่วนหนึ่งเป็นปรัชญาธรรม ธรรมะเชิงปริศนามีคติ เตือนใจให้เราได้พิจารณาในสังขารของโลกที่เป็นรูปธรรม เมื่อพิจารณาเห็นในสังขารธรรมนี้ แล้วก็จะเห็นตามความเป็นจริง เรียกว่า เข้าถึงหลักธรรม

ชาวพุทธส่วนใหญ่เชื่อว่าพิธีศพเป็นงานอวมงคลซึ่งแตกต่างจากงานมงคลทั่วไป การนิมนต์พระสงฆ์นิยมจำนวนเป็นคู่ เช่น ๔ รูป ๘ รูป ๑๐ รูป หรือมากกว่านั้น ถ้าตั้งศพไว้ที่ วัดกลางคืนก็จะนิมนต์พระสงฆ์สวดอภิธรรมมัตถสังคหะ ในวันฌาปนกิจศพ (เผาศพ) ก็จะ นิมนต์พระเทศน์และสวดมาติกา เมื่อเสร็จแล้วก็ถวายผ้าบังสุกุลพร้อมด้วยปัจจัยไทยธรรม ต่างๆ แต่ชาวอีสานตำบลน้ำแคม อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย นิยมตั้งศพไว้ที่บ้านของผู้ตาย ๓ วัน หรือ ๗ วัน นิมนต์พระสงฆ์ไม่จำกัดจำนวนมาสวดมาติกาและไม่นิยมสวดอภิธรรมมัตถ-สังคหะ เมื่อถึงวันกำหนดฌาปนกิจก็จะทำพิธีขอขมาต่อผู้ตายเพื่อขอโอสถิกรรม เมื่อเสร็จแล้วก็แห่ ศพไปที่ป่าช้าหรือเมรุที่วัด ขณะแห่ก็จะหว่านข้าวตอกแตกไปตามทางจนถึงที่จะทำฌาปนกิจ ศพ การหว่านข้าวตอกแตกในทางคติโลกของชาวตำบลน้ำแคมมีความเชื่อว่าผีทั้งหลายจะมา รับศพและขึ้นนั่งบนโลงศพจะทำให้ผู้หามศพหนักถ้าหว่านข้าวตอกแตกผีที่อยู่บนโลงศพก็จะ ลงมากิน การหามศพก็จะไม่หนัก และเมื่อแห่ศพไปถึงกองพอน (เชิงตะกอน) หรือเมรุแล้ว ก็ จะเวียนไปข้างซ้าย ๓ รอบ ในทางคติโลกเชื่อว่าเป็นการเดินตรวจตราดูบ้านเรือนที่อยู่ใหม่ ของตน แต่ในทางคติธรรมนั้นเชื่อว่า ทุกชีวิตจะตกอยู่ในห้วงวิภูสงสาร การวน ๓ รอบ เป็นการวนเวียนอยู่กับเหตุ ๓ ประการ คือ ๑) กิเลสวิภูษะ คือ มีความอยากได้ในสิ่งต่างๆ ๒) กัมมะวิภูษะ คือ เมื่ออยากได้แล้วก็ลงมือทำกรรมต่างๆ และ ๓) วิปากะวิภูษะ คือ เมื่อทำ กรรมลงไปแล้วก็จะได้รับผลของกรรมที่ทำ

เมื่อได้รับผลของกรรมแล้วก็อยากได้อีก เมื่ออยากได้อีกก็ลงมือทำกรรมอีก เมื่อทำ กรรมก็ได้รับผลของกรรมที่ทำ ก็หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด^๕

เมื่อทำฌาปนกิจศพเรียบร้อยแล้ว ชาวพุทธทั่วไปนิยมทำบุญสวดตมวาร คือ ๗ วัน แรก นับตั้งแต่วันมรณกรรม ต่อมาก็จะทำบุญครบ ๕๐ วัน ทำบุญครบ ๑๐๐ วัน และทำบุญ ครบ ๑ ปี สำหรับชาวพุทธตำบลน้ำแคมนั้น หลังจากที่ทำพิธีฌาปนกิจศพเสร็จแล้ว นับตั้งแต่วันที่เผาศพแล้วก็จะทำพิธีเก็บอัฐิ (กระดูก) และทำบุญตักบาตรที่บ้านของผู้ตาย หลังจากนั้นก็จะมีการกำหนดวันเวลาที่จะทำบุญอุทิศ (บุญแจกข้าว) ถวายหอประสาทผิงและ

^๕ อภิศักดิ์ โสมอินทร์, **โลกทัศน์อีสาน**, (มหาสารคามสุขพัฒน์อนันต์จารย์, ปริศนาปรัชญา ธรรม : มปท, ๒๕๓๔), หน้า ๑๙-๒๐.

^๕ สว่าง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, (อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๙), หน้า ๕๒๐.

บังสุกุล เมื่อเสร็จจากการทำบุญอุทิศแล้วจะนำเอาอัฐิไปบรรจุไว้ในธาตุ (เจดีย์) ก็เป็นอันเสร็จพิธี และเมื่อถึงเทศกาลต่างๆ ที่สำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์จะมีพิธีสงฆ์ (สงฆ์กระดุก) เพื่อเป็นการขอขมาโทษในสิ่งที่ตนได้กระทำผิดต่อผู้ตาย และการปฏิบัติเช่นนี้ได้ถือเป็นประเพณีทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งในแต่ละพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพิธีศพได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น และมีความหมายในเชิงธรรมเพื่อเตือนสติพุทธศาสนิกชนให้เข้าใจความจริงของชีวิต ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีศพ เพื่อจะได้นำหลักธรรมดังกล่าวออกเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และได้ศึกษาหลักปริศนาธรรมในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวบ้านน้ำแคม อำเภอกำลัง จังหวัดเลย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพิธีบำเพ็ญกุศลศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของพุทธศาสนิกชนชาวตำบลน้ำแคม อำเภอกำลัง จังหวัดเลย
๓. เพื่อศึกษาประเพณีและปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคมอำเภอกำลัง จังหวัดเลย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังนี้ ๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) เป็นงานวิจัยทางเอกสาร (Document Research) และพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา หนังสือ เอกสาร เว็บไซต์ ที่มีผู้ประพันธ์เกี่ยวกับประวัติ คติหลักพุทธธรรม ในพิธีศพ ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษารูปแบบการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือกลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับประวัติ ความเชื่อและพิธีศพ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิชาการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นซึ่งเป็นแบบปลายเปิดและสัมภาษณ์ในเชิงลึก นำมาวิเคราะห์และสรุปผลรวบรวมและนำเสนอผลการวิจัย ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา แนวความคิด หลักปริศนาธรรมในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอกำลัง จังหวัดเลยจากพระสงฆ์และนักปราชญ์ในพื้นที่ชุมชนเขตตำบลน้ำแคมจำนวน ๑๐ รูป/คน (ซึ่งได้จัดไว้ในภาคผนวก) โดยมีเกณฑ์เลือกกลุ่มเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เช่นเดียวกัน โดยเลือกพระสงฆ์จำนวน ๕ รูปต้องมีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป และในการวิจัยภาคสนามนั้นผู้วิจัยได้ใช้การ

สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกฆราวาส ๘ คน มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป และได้รับการยกย่องจากชาวบ้านโดยทั่วไปว่าเป็นปราชญ์ เป็นผู้รู้ เป็นผู้นำหมู่บ้าน หรือเป็นผู้ที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน ที่มีความเชื่อด้านหลักธรรม ในพิธี บำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหา และภาษาเพื่อนำไปใช้สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์ ได้นำผลจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล มาเรียบเรียงผลการศึกษา สรุปผลการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้นำข้อมูล (Observed Data) ที่ได้จากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม ที่ได้บันทึกเทป และถอดเทปที่บันทึกเสียงไว้มาวิเคราะห์แล้วเรียงลำดับและแยกแยะ ข้อมูลตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive Method) และเรียบเรียงผลการศึกษา แล้วนำมาสรุปผลการวิจัย เสนองงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง และจัดทำข้อเสนอแนะ ด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method) การวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาหลักปริศนาธรรมในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อให้ทราบพิธีศพในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาความเชื่อพิธีศพประเพณีของชาวตำบลน้ำแคม และเพื่อศึกษาประโยชน์เกี่ยวกับพิธีศพของชาวตำบลน้ำแคม ซึ่งผลการศึกษาทำให้ทราบหลักธรรม คติ แก่คิด เกี่ยวกับความตายและประเพณีการจัดงานศพตามที่ได้ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พิธีการจัดงานศพและคติธรรมจากประเพณีการจัดพิธีศพในตำบลน้ำแคม อำเภอท่าลี่จังหวัดเลยมีดังนี้

๑. พิธีบำเพ็ญกุศลศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีค่านิยมดังนี้ ความตายหมายถึง การสิ้นใจ การสิ้นสภาพของเรามีชีวิต การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก ความตายเป็นวัฏจักรของสรรพสิ่งเป็นสังขารของชีวิตมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ จะต้องเผชิญกับความตายซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเกิดของมนุษย์ควบคุมกับความตาย ก็นับว่าเป็นภัยคุกคามของชีวิตเพราะเป็นอุปสรรคของชีวิต และถือว่าเป็นปรากฏการณ์ชีวิตของมนุษย์ทุกคน ความตายมีสาเหตุไม่เหมือนกัน ตายเพราะสังกรรม ตายเพราะสิ้นอายุ ตายเพราะสิ้นทั้งกรรมและอายุ ตายเพราะกรรมตรวนเช่นเกิดอุบัติเหตุ

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพในสมัยพุทธกาล และปัจจุบันนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้น โดยจะใช้วิธีการต่างๆ หลายวิธีด้วยกัน พอจำแนกได้คือ นำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิติดิบ เพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา สัตว์ป่า ดังกรณีบุตรของนางกิสากโคตมิตาย นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่าช้า นำศพไปฝังดิน กรณีของนางวิสาขากุบาสีกา นำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าง้างสับหรือทำหน้าที่ในการเผา เช่น กรณีของสังกัจจะสามเณรศิษย์ของพระสารีบุตรเมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้องมารดา ได้ทำกาละในขณะที่มารดานั้นถูกเผานำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา เช่น กรณีการจัดการพระศพของพระเจ้าสุทโธทนะ กรณีของพาทิยะทวารุจิระผู้บรรลอรหันต์ ขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิต พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้เผา แล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำคงคา ประเพณีเกี่ยวกับการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าและบุคคลสำคัญ เป็นต้น

ในสมัยพุทธกาลจะจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธานุภาพบางรูปเท่านั้น ส่วนบุคคลทั่วไปจะไม่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจะจัดการกับศพอย่างเรียบง่าย โดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ และการจัดการเกี่ยวกับศพก็จะทำทันทีหลังจากที่ตายแล้ว

๒. ความเป็นมา ความสำคัญ และคุณค่าพิธีบำเพ็ญกุศลศพของพุทธศาสนิกชนชาวตำบลน้ำแคม อำเภอกำลัง จังหวัดเลย จากการสัมภาษณ์ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาความสำคัญ และคุณค่าพิธีศพตามหลักธรรมของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอกำลังสรุปได้ดังนี้

เพื่อให้เห็นความดีของผู้ตายเด่นชัดขึ้น ว่าอะไรก็ตามที่พลัดพรากจากไปแล้วไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ สิ่งนั้นก็จะมีคุณค่า เป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตาย ซึ่งในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็อาจได้ทำความดีไว้หลายอย่าง ผู้มีชีวิตจึงต้องทำพิธีศพให้แก่ผู้ตาย นอกจากนี้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ขอโอสถกรรมต่อผู้ตาย ตอนยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำผิดต่อผู้ตายทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เคารพศพของผู้ตายทำให้อุบัติพี่น้องมีความปรองดองกันมากขึ้น ด้วยความรัก ความอาลัย ความเห็นใจที่ประสพกับความสูญเสียและเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพผู้มีชีวิตอยู่ การจัดงานพิธีศพนั้นผู้เป็นเจ้าภาพหากเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีฐานะดี มีญาติมิตรมากมายก็จะจัดพิธีศพใหญ่โต เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพเพื่อให้มีโอกาสได้พบปะญาติมิตรในตระกูลเดียวกัน เมื่อครอบครัวเติบโตขึ้นต่างต้องแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพต่างๆ เมื่อถึงวาระสุดท้ายเสียชีวิตของญาติคนใดคนหนึ่งก็จะกลับมารวมกันประกอบพิธีศพให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตไป

การแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตา ในเรื่องนี้ชาวพุทธให้ความสำคัญมาก เพราะเป็นการตอบแทนพระคุณของบุพการี ซึ่งเป็นผู้ให้ความอุปการะมาก่อน การที่ได้ตอบ

แทนพระคุณนี่ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด และเป็นเครื่องหมายของคนดีชี้ให้เห็นความจริงของธรรมชาติว่า มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายได้ ไม่ว่าจะเป็นคนหนุ่ม คนแก่ คนโง่ คนฉลาด ย่อมเดินทางไปสู่ความตายทั้งสิ้น และทำให้เกิดอัปมาทธรรม คือ เกิดความไม่ประมาท มีสติ เพราะความตายจะช่วยกระตุ้นให้เกิดมุมมอง เห็นความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต ทำให้เกิดการยอมรับในกฎแห่งธรรมชาติว่า ทุกสิ่งมีเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดา

๓. ปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีบำเพ็ญกุศลศพของชาวตำบลน้ำแคม อำเภอลำปาง จังหวัดเลย ปริศนาธรรมที่ปรากฏในข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้จะตาย ในสมัยครั้งพุทธกาล เมื่อพุทธบริษัท ๔ ได้รับความเจ็บป่วย และกำลังใกล้จะตาย พระพุทธเจ้ามักจะทรงเสด็จไปเยี่ยม และจะทรงแสดงธรรมก่อนที่บุคคลเหล่านั้น จะหมดลมหายใจ โดยมีเจตนาที่จะใช้ความตายที่กำลังจะเกิดขึ้น ก่อประโยชน์สูงสุดให้แก่ผู้ตาย เช่น ปริศนาธรรมจากการบอกทางกุศลแก่คนป่วยใกล้ตาย คือให้รู้ความจริงของชีวิต ทุกคนเกิดมาแล้วจะต้องตาย ก่อนจะตายต้องสร้างบุญกุศล จึงให้ผู้ที่ใกล้จะตายได้บำเพ็ญกุศลก่อนตาย และระลึกถึงความดีที่ตนได้กระทำให้ไว้ในขณะที่ตนยังมีชีวิตอยู่ จนกว่าจะสิ้นลมหายใจ ปริศนาธรรมจากการใช้สัญญาณบอกข่าว เช่น การตีฆ้อง ๓ ครั้ง ให้ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และ คุณของพระสงฆ์ ในส่วนของอิทธิบาทสังขารคือฤทธิ์ที่พระองค์ทรงแปลงขึ้นมา สามารถใช้เป็นสัญญาณบอกข่าว และแก้ปัญหาได้อย่างน่าอัศจรรย์ เช่นในกรณีของท่านพระวัชกาลีในอรรถกถาวัชกาลีเถราปทาน เป็นต้น

ปริศนาธรรมที่ปรากฏในประเพณีการปฏิบัติต่อศพ ประเพณีงานศพนั้น มีขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่าง ซึ่งมีคติธรรมสอดแทรกเอาไว้ เพราะผู้คนสมัยก่อนมีความชาญฉลาด เป็นนักปราชญ์ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผูกไว้เป็นปริศนาธรรม และคติธรรม เพื่อให้อนุชนรุ่นหลัง ได้นำไปคิดพิจารณาและนำไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคมที่ได้นำเสนอไว้ในงานวิจัยนี้คือ ปริศนาจากประเพณีการอาบน้ำให้ศพและการรดน้ำศพ ปริศนาธรรมจากประเพณีการแต่งตัวให้ศพ การหิวผมให้ศพ และการทาแป้งแต่งศพ ปริศนาธรรมจากประเพณีการเอาเงินใส่ในปากศพ การปิดปากและปิดตาศพ ปริศนาธรรมจากประเพณีการมัดศพ (มัดตราสัง) และการห่อศพ ปริศนาธรรมจากการดอยศพ ปริศนาธรรมการตั้งศพหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ปริศนาธรรมการเลี้ยงข้าวศพ ปริศนาธรรมการทำบันได ๓ ชั้น ปริศนาธรรมการจุดไฟให้ศพ และการดับไฟให้ศพ ปริศนาธรรมการงันเฮือนดี ปริศนาธรรมจากการสวดศพ เช่น การสวดมติกา และการสวดพระอภิธรรม ปริศนาธรรมที่ได้จากพิธีจัดการเผาศพ เช่น การขอขมาศพ การรดน้ำมนต์ที่ศพ การพลิกและการผูกบันได การหามและการจูงศพ การหว่านข้าวสารและข้าวตอกแตก การปลงศพ การนำศพเวียน ๓ รอบ การกระแทกโลงกับกองฟอน การล้างหน้าศพ การโยนผ้าข้ามโลงศพ การเอาไม้ข่มเหงทับโลง

ศพ การวางดอกไม้จันทน์ การเผาศพ การตัดไม้ขวางทาง การเก็บอัฐิ และการทำบุญอุทิศให้
ผู้ตาย

ส่วนทางด้านจิตใจ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวที การแสดงความมีน้ำใจ
ต่อเจ้าภาพ และเป็นโอกาสทำบุญให้กับผู้ตาย ผู้มาร่วมงานย่อมอิ่มเอมใจ และ มีความรู้สึกรัก
และผูกพันกับผู้ตายและเจ้าภาพ การจัดงานศพ เป็นการสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน
และเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้ดำรงสืบต่อไป

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลน้ำแคมที่สอดคล้องกับ
หลักปริศนาธรรมตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอและสรุปประเด็นเนื้อหาจากข้างต้นมาเป็นลำดับมี
ประเด็นที่ผู้วิจัยเสนอแนะไว้ ๒ ด้าน ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้นำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในพิธี
บำเพ็ญกุศลศพไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๒. หน่วยงานภาครัฐ และคณะสงฆ์ควรจัดฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในการ
ปฏิบัติตามหลักธรรมในการปฏิบัติต่อศพของผู้ที่เกี่ยวข้องให้ถูกต้อง

๓. หน่วยงานภาครัฐ และคณะสงฆ์ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีการ
ปฏิบัติต่อพิธีศพของชาวพุทธให้สอดคล้องกับหลักศีลธรรม และกฎหมาย

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบการการทำบุญฌาปนกิจศพของภาคอีสานกับภาค
อื่นๆของประเทศไทย

๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบการการทำบุญฌาปนกิจศพในอดีตกับปัจจุบัน

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดพิธีศพของชาวพุทธไทยระหว่างเถรวาท กับมหายาน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ :

สวิง บุญเจิม. **มรดกอีสาน**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๓๙.

อธยา โกมลกาญจน. **พระพุทธศาสนาบนแผ่นดินไทย**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๔๕.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. **โลกทัศน์อีสาน**. มหาสารคามสุขพัฒน์อนนท์จารย์. ปรีศนาปรัชญา
ธรรม : มปท, ๒๕๓๔.